

СТАВЛЕННЯ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

У статті представлено аналіз результатів вивчення ставлення батька/матері до різних аспектів сімейного життя та виховання дітей. Якщо зі споконвіків для української нації пріоритетними були сімейні цінності, збереження духовності, передача з покоління в покоління звичаїв, сімейних традицій, то в сучасному суспільстві матеріальні цінності домінують над духовними, сімейними цінностями. У сім'ях трудових мігрантів подружжя не може оптимально налагодити взаємодію у нових складних умовах співжиття "на відстані", зростають рівні незадоволеності сімейними взаєминами та емоційної відчуженості. У результаті, спостерігається знецінення сім'ї і шлюбу як соціальних інституцій, духовне збіднення сімейних стосунків, зміна соціальних уявлень про сім'ю, зміна поглядів на виконання своїх сімейних обов'язків та на виховання дітей.

Ключові слова: трудова міграція, сім'я трудових мігрантів, діти трудових мігрантів, факторно-семантична структура, ставлення батька/матері до сімейного життя.

Постановка проблеми. Сьогодні трудова міграція населення України є масштабним та загальнодержавним явищем, адже все більше українців намагаються вирішити сімейні фінансові та матеріальні проблеми шляхом заробітчання. Та попри це часто зустрічаємось з тим, що трудові мігранти, здавалось б, вирішили матеріальні проблеми, які стали першопричиною заробітчання, проте і надалі працюють за межами країни.

До причин трудової міграції здебільшого відносять чинники загальнодержавного рівня: низький матеріальний рівень, недостатнє матеріальне забезпечення сім'ї, відсутність роботи, низький рівень оплати праці – об'єктивні причини. Проте дані фактори самі по собі не завжди є причинами заробітчання, а тим більше деструкції сімей трудових мігрантів. Складна соціально-економічна ситуація в країні провокує людей до пошуку шляхів її вирішення на рівні своєї сім'ї. І кожна родина, сім'я, людина вирішує свої проблеми по-різному. Причини трудової міграції лежать набагато глибше, як правило, вони носять суб'єктивний характер і не завжди усвідомлюються навіть самими трудовими мігрантами. Власне на основі суб'єктивних факторів заробітчання можна пояснити, чому трудові мігранти йдуть з метою заробити гроші, але, заробивши, все ж залишаються за кордоном на багато років, чому розпадаються їх сім'ї. Саме з цією метою нами було організовано емпіричне дослідження.

Метою статті є вивчення ставлення матерів/батьків до різних сторін сімейного життя.

Для вивчення ставлення матерів до різних сторін сімейного життя була обрана методика "Вимірювання батьківських установок і реакцій" – PARI (Parental Attitude Research Instrument), автори – американські психологи Е. С. Шефер і Р. К. Белл, адаптована Т. В. Нецерет. У дослідженні взяли участь 100 респондентів.

Ми здійснили факторний аналіз окремо за результатами дослідження подружніх пар-трудовах мігрантів та подружніх пар, працевлаштованих в Україні. За результатами емпіричного дослідження ми отримали дві факторні структури, що дало можливість виразити вивчення ставлення батьків, перш за все, матерів до різних сторін сімейного життя (сімейної ролі).

Було побудовано десятифакторну структуру соціальних уявлень про родину у подружніх пар-трудовах мігрантів, у якій десять головних компонентів є статистично стійкими, максимальні коефіцієнти факторних навантажень зберігають свою факторну структуру, хоча не зовсім однакові за значеннями. Сумарна дисперсія за результатами факторного аналізу – 51,3 %.

Також було побудовано дев'ятифакторну структуру соціальних уявлень про родину у подружніх пар-трудовах мігрантів, працевлаштованих в Україні, у якій дев'ять головних компонентів є статистично стійкими, максимальні коефіцієнти факторних навантажень зберігають свою факторну структуру, хоча не зовсім однакові за значеннями. Сумарна дисперсія за результатами факторного аналізу дорівнює 52,0 %.

Ми згрупували показники, які мають внутрішні взаємозв'язки, а також виявили міру цих зв'язків. У результаті виділилися такі фактори.

Перший фактор "Сімейне життя наповнене важкою працею, тривогою та непорозумінням" (вклад у сумарну дисперсію 7,4 %) містить такі показники: розумний батько повинен навчити дитину поважати начальство (0,675); жінка повинна вибирати між домашнім господарством і розвагами (0,674); мати повинна жертвувати своїм щастям заради щастя дитини (0,651); дуже мало жінок відчують вдячність дітей за працю, витрачену на їхнє виховання (0,617); небагато чоловіків розуміють, що матері їхньої дитини теж потрібна радість (0,612); дитина, коли подорослішає, дякуватиме батькам за суворе виховання (0,559); коли мати погано виконує свої обов'язки стосовно дітей, це, напевно, означає, що батько не виконує своїх обов'язків щодо утримання сім'ї (0,547); молода мати нещасна, тому що багато речей, які їй хотілось б мати, для неї недоступні (0,532); батьки, як правило, віддають перевагу спокійним дітям над забіяками (0,525).

До другого фактору **"Материнська жертвність та гіперконтроль"** (вклад у сумарну дисперсію 6,5 %) увійшли такі показники: батьки, які вислуховують зі схваленням відверті розмови дітей про їхні переживання на побаченнях, товариських зустрічах, дискотеках і тому подібне, допомагають їм у швидшому соціальному розвитку (0,791); якби батьки більше цікавилися справами своїх дітей, діти були б кращими та щасливішими (0,619); батькам легше пристосуватися до дітей, ніж навпаки (0,591); уважна мати знає, про що думає її дитина (0,552); оскільки дитина – частина матері, вона має право знати все про її життя (0,540).

Третій фактор "Материнський обов'язок привести дитину до життєвого успіху через поступливість владі та дорослим" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 6,4 %) включає наступні показники: хороша мати повинна оберігати своїх дітей навіть від найменших труднощів і образ (0,650); батьки повинні навчити дітей знайти заняття і не витрачати марно вільного часу (0,630); діти, які не намагаються досягти успіхів, повинні знати, що можуть зустрітися з невдачами у подальшому житті (0,592); дитина повинна завжди звертатися за допомогою до батьків або вчителів замість того, аби вирішувати свої непорозуміння за допомогою бійки (0,574).

Четвертий фактор "Виховання дітей та порозуміння з чоловіком – важка, виснажлива робота" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 5,3 %) містить показники: обов'язок матері – знання таємних думок дитини (0,577); для хорошої матері достатньо спілкування з сім'єю (0,572); найбільше бажання будь-якої матері – щоб її розумів чоловік (0,531).

До п'ятого фактору **"Настанова на безумовний авторитет батьків для дитини"** (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 4,8 %) входять показники: більшість матерів побоюються переобтяжувати дитину, даючи їй дрібні доручення (0,662); батьки повинні завойовувати прихильність дітей своїми вчинками (-0,650); батьки повинні виховувати в дітях повну довіру до себе (-0,630); виховання дітей у суворій дисципліні робить їх щасливішими (0,562); усі молоді матері бояться своєї недосвідченості у спілкуванні з дитиною (0,517).

Шостий фактор "Роздратування батьків через усвідомлення обмеження своєї влади над дітьми" (вклад у сумарну дисперсію 4,7 %) охоплює показники: постійне перебування з дітьми переконує матір у тому, що її виховні можливості менші за уміння та здібності (могла б, але...) (0,679); якщо дружина достатньо підготовлена до самостійного вирішення проблем, то це краще і для дітей, і для чоловіка (0,634).

Сьомий фактор "Маскування настановлень гіперконтролю над дитиною за сучасними демократичними позиціями виховання" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 4,5 %) містить показники: батьки повинні вважати дітей рівноправними у всіх питаннях життя (0,686); потрібно якомога раніше припинити годувати дитину грудьми і з пляшечки (привчити самостійно харчуватися) (-0,591).

Восьмий фактор "Визнання правомірності і навіть корисності для дитини послаблення її зв'язку з батьками" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 4,1 %): жінки, які ведуть безтурботне життя, - не дуже хороші матері (-0,560); чим швидше слабшає зв'язок дітей із сім'єю, тим швидше діти навчаться вирішувати свої проблеми (0,547).

Дев'ятий фактор "Раціоналізація передчасної сепарації дітей від батьків" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 4,0 %): недобре, коли мати сама долає усі труднощі, пов'язані з доглядом за дитиною та її вихованням (0,682); дитина повинна мати свої погляди і можливість їх вільно висловлювати (0,612); якби батько не заважав у вихованні дітей, мати б краще справлялася з дітьми (-0,526).

Десятий фактор "Уявлення про дітей як про потенційних злочинців" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 3,6 %): більшість дітей потрібно виховувати суворіше, ніж це відбувається насправді (0,627); батьки повинні докласти всіх зусиль, щоб якомога раніше справлятися з фізіологічними потребами (0,622); перебування з дитиною цілий день може довести до нервового виснаження (-0,603); батьки, які розмовляють з дитиною про її справи, повинні знати, що краще дитині дати спокій та не вникати в її справи (0,517).

Факторно-семантична структура соціальних уявлень про родину у подружніх пар, працевлаштованих в Україні

Фактор 1 "Консервативні погляди на зміст сімейного виховання та роль матері" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 10,5%): якщо мати керує домашніми справами і піклується про все, уся сім'я відчуває себе добре (0,726); діти повинні знати, що немає людей мудріших, ніж їхні батьки (0,722); виховання дітей у суворій дисципліні робить їх щасливішими (0,706); оскільки дитина – частина матері, вона має право знати все про її життя (0,669); молоді матері страждають із приводу свого "ув'язнення" вдома більше, ніж з якої-небудь іншої причини (0,666); планувати повинна тільки мати, оскільки тільки вона знає, як годиться вести господарство (0,644); якщо дитина багато розпитує про секс, то з нею щось не в порядку (0,642); дуже часто жінки забувають про те, що їхнє місце – їхній дім (0,625); чим швидше слабшає зв'язок дітей із сім'єю, тим швидше діти навчаються вирішувати свої проблеми (0,616); не можна вимагати від матері дуже великого почуття відповідальності щодо дітей (0,605).

Фактор 2 "Визнання напруженості виконання сімейних ролей: чоловік – жінка – дитина" (вклад у сумарну дисперсію 7,2 %): щоб не бути егоїстами, чоловіки повинні брати участь у сімейному житті (0,783); якщо дружина достатньо підготовлена до самостійного вирішення проблем, то це краще і для дітей, і для чоловіка (0,719); діти будуть мучити своїх батьків дрібними проблемами, якщо з самого початку до цього звикнуть (0,676); виховання дітей – важка, виснажлива праця (0,647); батьки повинні навчити дітей знайти заняття і не витратити марно вільного часу (0,601).

Фактор 3 "Дитина повинна визнавати доцільність авторитарного виховання" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 6,2 %): безпосередній обов'язок дітей – довіряти батькам (0,735); діти повинні усвідомлювати те, що батьки роблять для них дуже багато (0,658); чим раніше дитина зрозуміє, що немає сенсу втрачати час, тим краще для неї (0,550).

Фактор 4 "Батьківська турбота про особистісний розвиток, комфорт та безпеку дитини" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 5,7 %): розумна мати робить усе можливе, щоб дитина до і після народження знаходилася у хороших умовах (0,757); якби батьки більше цікавилися справами своїх дітей, діти були б кращими та щасливішими (0,672); у дитини повинна бути впевненість у тому, що її не покарають, якщо вона довірить батькам свої проблеми (0,648).

Фактор 5 "Самопожертва матері у процесі виховання дитини" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 5,3 %): найважче для молоді матері – залишитися самій у перші роки виховання дитини (0,641); жінка повинна вибирати між домашнім господарством і розвагами (0,615); батьки, які розмовляють з дитиною про її справи, повинні знати, що краще дитині дати спокій та не вникати в її справи (-0,593).

Фактор 6 "Рівноправне сімейне спілкування батьків з дітьми як запорука успішній соціалізації дитини" (вклад у сумарну дисперсію 4,7 %): батьки повинні вважати дітей рівноправними у всіх питаннях життя (0,712); якщо включати дитину в домашні турботи, вона легше довірятиме батькам свої проблеми (0,607).

Фактор 7 "Участь дітей у спільних сімейних справах сприяє кращому взаєморозумінню батьків і дітей" (вклад у сумарну дисперсію 4,4 %): найголовніша турбота матері – благополуччя і безпека дитини (0,579); найбільше бажання будь-якої матері – щоб її розумів чоловік (0,533).

Фактор 8 "Засудження бійки як методу вирішення проблем. Засудження матері, яка не може дати раду дитячим пустошам" (двополюсний фактор, вклад у сумарну дисперсію 4,3 %): матері часто настільки бувають стомлені присутністю своїх дітей, що їм здається, ніби вони не можуть бути з ними ні хвилини більше (-0,584).

Фактор 9 "Батьки повинні оберегати своїх дітей від труднощів та образ" (вклад у сумарну дисперсію 3,7%): хороша мати повинна оберегати своїх дітей навіть від найменших труднощів і образ (0,671); одним із найскладніших моментів у вихованні дітей є сексуальні проблеми (-0,602).

Висновки. Емпіричне дослідження ставлення матерів до різних сторін сімейного життя підтверджує наше припущення про те, що під впливом суспільних процесів та трансформацій суттєвих змін зазнало уявлення про сім'ю, її функції, виконання матір'ю-берегинею роду материнських та подружніх обов'язків, ставлення її до різних сторін сімейного життя. Суттєво відрізняється факторно-семантична структура соціальних уявлень про родину у подружніх пар-трудових мігрантів від факторної структури подружніх пар, працевлаштованих в Україні. У сім'ях трудових мігрантів подружжя не може оптимально налагодити взаємодію у нових складних умовах співжиття "на відстані", зростають рівні незадоволеності сімейними взаєминами та емоційної відчуженості. У результаті, спостерігається знецінення сім'ї і шлюбу як соціальних інституцій, духовне збіднення сімейних стосунків, зміна соціальних уявлень про сім'ю, зміна поглядів на виконання своїх сімейних обов'язків та на виховання дітей.

Використані джерела

1. Блинова О. Є. Психологічні проблеми трудової міграції населення України / О. Є. Блинова // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – К. : Главник, 2008. – Т.Х. – Ч. 8. – С. 76-82.
2. Головіна Н. М. Соціально-психологічні аспекти трудової міграції в Україні [Текст] / Н. М. Головіна, О. В. Головіна // Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції: Зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (16 жовт. 2007 р., м. Київ). – К. : ПЦ "Фоліант" / за заг. ред. О. С. Власюк, 2008. – С. 129-136.
3. Иванов Д. И. Психологический анализ системы детско-родительских отношений в парадигме глубинной психологии : дис. канд. псих. наук : 19.00.07 / Иванов Д. И. / – Таврический национальный ун-т им. В. И. Вернадского. – Симф., 2005. – 188 с.
4. Кисельова О. І. Трудова міграція: суть і причини виникнення [Текст] / О. І. Кисельова, А. А. Кедік // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2013. – № 21 (частина 1). – С. 60-63.
5. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua>.
6. Новітня еміграція: проблеми соціального і національного сирітства: Збірник наукових статей і виступів за матеріалами круглих столів / Уклад. Клячківська І. М., Гумницька Н. О. – Львів : "Львівська політехніка", 2010. – 250 с.
7. Пенішкевич Д. І. Особливості функціонування дистантних сімей трудових мігрантів / Д. Пенішкевич, Н. Куб'як // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Випуск 498-499: Педагогіка та психологія. – Чернівці: Книги – XXI, 2010. – С. 110-113.

Lyalchuk G. D.

**MIGRANT WORKERS ATTITUDE
TO FAMILY LIFE AND PARENTING**

In this article presents the analysis of the attitude of father / mother to various aspects of family life and parenting. For centuries family values, preserving of spirituality, transmission from generation to generation, customs, family traditions were priorities for the Ukrainian nation, in modern society, wealth dominate the spiritual, family values. Spouses in families of migrant workers can not establish cooperation in new difficult conditions of living together "in the distance", increasing the level of dissatisfaction of family relationships and emotional alienation. As a result, there is a devaluation of marriage and the family as a social institution, the spiritual impoverishment of family relationships, change of social perceptions about the family, change of their views about the family responsibilities and parenting.

Regarding the role of the family and household, the migration contributed towards its reconsideration of unity, integrity, living together in the same geographical and social space to the possibility of spatial distances between family members. Thus following format of the family undermines traditional perceptions of it, not all women (they are a minority) agree with the established attribute of motherhood.

Dissociation members of the family replace the tribal, familial, ethnic relations and identification. Chase after high income divide the family, becomes an end in itself and the reason of continuing immigration status of family members (father / mother or both parents). Obviously is deformed understanding of family values.

Keywords: labor migration, family of migrant workers, children of migrant workers, quotient-semantic structure, attitude father / mother to family life.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2015 року